

К.С. Полетило

ГІДНІСТЬ ТА ЧЕСТЬ ЯК ОБ'ЄКТИ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК З ІНФОРМАЦІЙНИМИ ПРАВАМИ І СВОБОДАМИ ЛЮДИНИ В КОНСТИТУЦІЙНИХ НОРМАХ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Розкрито, як у конституційних нормах окремих країн Європейського Союзу здійснено підхід до понять “гідність” та “честь”, встановлено зв'язок гідності та честі з інформаційними правами і свободами людини в контексті судового захисту прав і свобод в галузі інформації.

Ключові слова: гідність; честь; інформаційні права і свободи людини; судовий захист.

Раскрыто, как в конституционных нормах отдельных стран Европейского Союза осуществляется подход к понятиям “достоинство” и “честь”, установлена связь достоинства и чести с информационными правами и свободами человека в контексте судебной защиты прав и свобод в области информации.

Ключевые слова: достоинство; честь; информационные права и свободы человека; судебная защита.

Paper shows, how the approach to the definition of notions “dignity” and “honesty” is implemented in Constitutional norms of several European Union countries; connection of dignity and honor with information human rights and freedoms for the purposes of the court protection of rights and freedoms in the info-space is stated.

Key words: dignity, honor, information rights and freedoms, court protection.

Постанова Пленуму Верховного Суду України [1] визначає *гідність* як визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності, а *честь* – як позитивну соціальну оцінку особи, котра ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро і зло. Водночас, при розгляді обох категорій як особистих немайнових прав наголошується, що їм закон надає значення самостійних об'єктів судового захисту.

Надання гідності та честі значення самостійних об'єктів судового захисту не орієнтує правника на з'ясування того, коли саме стверджувати про порушення гідності і честі фізичної особи. Іншими словами, поняття гідності і честі не існують в “чистому вигляді”; повинні бути вагомі причини, які дозволяють стверджувати про порушення цих, притаманних тільки людині, особливостей.

Метою роботи є встановлення випадків порушення гідності і честі під час захисту інформаційних прав і свобод людини і громадянина в суді. Завдання дослідження полягає у встановленні взаємозв'язку гідності та честі з інформаційними правами і свободами особи на основі конституційних норм країн Європейського Союзу.

Проблеми, пов'язані з гідністю та честю особи, досліджували Д. Луспеник, Р. Стефанчук, О. Синегубов, І. Саприкіна, А. Церковна та ін.; питання інформаційних прав і свобод людини і громадянина та їх захисту порушували В. Тацій, А. Іщенко, Р. Калюжний, І. Козаченко, В. Цимбалюк та ін.; захист прав людини в суді, механізм їх реалізації стали предметом дослідження М. Аракеяна, С. Ківалова, В. Малярєнка, І. Махновського та інших науковців. Конкретні рекомендації щодо здійснення судового захисту інформаційних прав і свобод людини і громадянина містяться в постановах Верховного Суду України, інформаційних листах Вищого господарського суду України, щорічних доповідях Уповноваженого з прав людини Верховної Ради.

Проте спеціальних робіт, присвячених взаємозв'язку гідності та честі з інформаційними правами і свободами особи, не знайдеться.

Конституція Польщі [2, ст. 30] визначає: *“Природна і невідчужувана гідність людини є джерелом свобод і прав людини і громадянина. Вона непорушна, а повага до неї та охорона є обов'язком публічної влади”*.

Наведена норма дає підстави стверджувати, що: 1) якщо людська гідність порушена, то обов'язково порушені певні права і свободи людини і громадянина; 2) позаяк гідність дається людині від природи і є невідчужуваною (основні риси, притаманні тільки людині), вона повинна охоронятись державою: позбавлення в людини цієї риси веде до зникнення людини як такої (до зникнення людини як виду); 3) обернене твердження, що саме порушення прав і свобод людини є порушенням її гідності невірне; порушення не всіх прав і свобод зумовлюють порушення гідності.

На нашу думку, тільки порушення основоположних прав і свобод людини і громадянина призводить до порушення гідності, адже саме основоположні права визначають сутність людини.

Прийнята 10 грудня 1948 року резолюція 59(1) Генеральної Асамблеї ООН [3] задекларувала, що свобода інформації є основним правом і критерієм усіх інших свобод. З цього моменту конституції більшості країн Європи включили до основних право людини на інформацію. На основі сказаного вище можна стверджувати, що право людини на інформацію є основоположним. Крім того, з огляду на всі судові справи, в яких розглядається порушення прав людини на інформацію, можна стверджувати про порушення гідності: порушено основоположне право.

Німецька Конституція [4] надає гідності людини ще більшого значення, ніж польська (невідчужуваність, непорушність), адже у ст. 1 проголошується: *“(1) Гідність людини є недоторканна. Поважати та захищати її – обов'язок державної влади”*. Сказане дає змогу тлумачити наведену норму так: будь-яке посягання на гідність людини становить підставу для судового розгляду; будь-яке порушення основоположних прав є також підставою для судового розгляду.

Недоторканність і невідчужуваність гідності породжує недоторканні і невідчужувані права людини, які і є основоположними). Доказом того, що саме порушення основоположних прав призводить до порушення гідності є і те, яке значення надає німецька Конституція основоположним правам людини згаданою статтею: *“(2) Тому німецький народ визнає недоторканні і невідчужувані права людини в якості основи будь-якого людського співтовариства, миру та справедливості на землі”*. Правове тлумачення цитованої німецької норми таке: забезпечення державою гідності людини визначає основи людського співтовариства, миру та справедливості; незабезпечення – призводить до негативних наслідків (порушення миру та справедливості).

Суттєво, що німецька держава захищає основоположні права (а значить, і гідність) всією владою [4, ст. 1, п. (3)]: *“Основні права, наведені далі, обов'язкові для законодавчої, виконавчої і судової влади як безпосередньо чинне право”*. Як підтвердження сказаному інша норма німецької Конституції [1, ст. 20а] проголошує: *“Здійснюючи в межах конституційного ладу законодавчу владу та забезпечуючи здійснення виконавчої та судової влади у відповідності з законом та правом, держава, усвідомлюючи відповідальність перед майбутніми поколіннями, захищає також природні основи життя”*. Позаяк захищеність гідності кожного визначає природні основи людського життя, миру та справедливості, то одна з головних функцій суду полягає в забезпеченості захищеності гідності кожного.

Болгарська Конституція [5, ст. 4] вбачає гідність у тісному зв'язку з життям та правами особи: *“Республіка Болгарія гарантує життя, гідність та права особи і створює умови для вільного розвитку людини та громадянського суспільства”*. Легко зрозуміти, що вільний розвиток людини і суспільства можливий за умов гарантії життя, гідності та прав особи.

Співвідношення між гідністю, правами та свободами встановлено Хартією основних прав і свобод Конституції Чехії [6, ст. 1]: *“Люди є вільними і рівними в гідності та правах. Основні права та свободи невід’ємні, невідчужувані, не підлягають давності та не можуть бути скасовані”*. У зв’язку з цим, з-поміж трьох понять на перше місце поставлено свободу (вільність), а рівність в гідності та правах розглядається як головна умова свободи людини.

Конституція Італії [7, ст. 3] ще більшою мірою, ніж розглянуті вище норми, розвиває поняття гідності: *“Усі громадяни мають однакову суспільну гідність та рівні перед законом без різниці у статі, расі, мові, релігії, політичних переконаннях, особистому та соціальному походженні”*.

У наведеній нормі йдеться про суспільну гідність, тобто людську гідність, яка не існує поза суспільством. Водночас, гідність властива усім членам суспільства (усім громадянам), які є одночасно рівними перед законом, незалежно від відмінностей між окремими людьми. Будь-які обмеження рівності громадян (в тому числі, гідності) стоять на заваді розвитку людської особистості та розбудові держави. Підтвердженням сказаному є продовження наведеної статті: *“Завдання Республіки – усувати перешкоди економічного та соціального порядку, які, фактично обмежуючи свободу і рівність громадян, заважають розвитку людської особистості та ефективній участі усіх трудівників в політичній, економічній та соціальній організації держави”*.

Народившись вільними та рівними в гідності та правах, усі громадяни є рівними перед законом країни, де вони народились і часто законами співтовариств. Основні права і свободи, як і гідність, бо вона є джерелом останніх, не можуть залежати від статі, раси, кольору шкіри, мови, віросповідання та релігії, політичних та інших переконань, національного та соціального походження, національності чи причетності до етнічної групи, майнового стану, роду та інших обставин – визначають Конституція Словаччини [8, ст. 12, п. 2] і Конституція Чехії [6, ст. 3, п. 1]; раси, національної, етнічної причетності, статі, походження, релігії, освіти, переконань – Конституція Болгарії [5, ст. 6, п. (2)]; походження, статі, положення, класової причетності та віросповідання – Конституція Австрії [9, ст. 7, п. 1].

Обмеження основоположних прав в країнах Європейського Союзу допускається. Це обмеження не позначається на гідності, бо здійснюється на благо усіх громадян. Наприклад, Основний закон Бельгії дозволяє свободу кожному, без обмежень: *“Особиста свобода гарантована”* [10, ст. 12]. Проте на продовження цієї статті (прописано з нового абзацу): *“Ніхто не може бути переслідуваним інакше, як у передбачених законом випадках та в прописаній ним формі”*. Цінність наведеного твердження для судового захисту основоположних прав і свобод людини полягає в тому, що воно дає змогу судам здійснювати тлумачення у випадку загроз правам і свободам людини, не відображених законодавчо (наприклад, від нових інформаційних загроз, для яких законодавство ще не розроблене). Тобто межею обмеження основоположних прав і свобод людини в Бельгії є людська гідність.

Кожна держава-учасниця Європейського Союзу має свої обмеження основоположних прав і свобод, спираючись на певний критерій. Найбільш поширений критерій обмеження державою основоположних прав і свобод (в тому числі, інформаційних) є *“необхідність в демократичному суспільстві”* (конституції Польщі [2, ст. 31], Чехії [6, ст. 17], Словаччини [8, ст. 24]).

У деяких країнах Європейського Союзу цей критерій інший. Так, у Німеччині він пов’язаний із захистом *“основ вільного демократичного ладу”* [4, ст. 10, п. (2)]; в Італії – *“абсолютної невідкладності та у випадку неможливості втручання судової влади”* [7, ст. 21]; Франції – *“безсумнівна суспільна необхідність”* [11, ст. 17 Декларації]. Більшість конституційних норм, які здійснюють обмеження основних прав (в тому числі, інформаційних), додатково вказують, окрім критерію, ще й мету здійснення обмежень. Наприклад, в Основному законі Польщі [2, ст. 31, п. 3] *“...необхідні в демократичній державі для її безпеки чи публічного порядку чи для охорони оточуючого середовища, здоров’я чи публічної моральності чи свобод і прав інших осіб”*.

Як позитивна соціальна оцінка поведінки людини “честь” у конституційних нормах країн Європи в чистому вигляді не зустрічається. Вона пов’язана з іншими характеристиками поведінки людини чи сторонами її життя.

Як приклад наведемо кілька конституційних норм країн Європейського Союзу, в яких гарантується охорона честі:

1. Польща [2, ст.47]: *“Кожний має право на охорону приватного, сімейного життя, честі і доброго імені, а також на прийняття рішень про своє особисте життя”*.

2. Чехія [6, ст. 10], Словаччина [8, ст. 19, п. 1]: *“Кожний має право на повагу до власної людської гідності, особистої честі, доброї репутації та на охорону імені”*.

Із наведених вище конституційних норм випливає, що при здійсненні судового захисту варто пам’ятати, що честь:

1) стосується лише особистості, а не організації, не органу державної влади чи самоврядування;

2) підпадає під правила цивільного судочинства;

3) розглядається в межах особистих немайнових прав особи;

4) в тому числі, пов’язана з інформаційними правами і свободами людини і громадянина. Тому для судового захисту згаданих прав і свобод використовується законодавство, пов’язане з правами і свободами особи в галузі інформації: закони України “Про внесення змін до Закону України “Про інформацію” (2938-VI), “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”(2782-12), “Про телебачення та радіомовлення” (3759-12), “Про захист персональних даних” (2297-17), “Про видавничу справу” (318/97 ВР) та ін.;

5) може бути порушена як через інформаційні права і свободи, так і через висловлення в брутальній, принизливій чи непристойній формі.

Європейський суд для захисту прав людини і основних свобод використовує Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод [12], де лише ст. 3 “Заборона катування” проголошує захист гідності: *“Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню”*. Сказане не означає, що питання гідності та честі Європейським судом не розглядається. Робота цього суду ґрунтується на принципі субсидіарності, згідно з яким головна роль в захисті прав і свобод людини покладається на національні суди країн-учасниць. Спираючись на те, що гідність і честь пов’язані з інформаційними правами, стверджуємо про визнання Європейським судом гідності та честі як предмета розгляду.

Показано, як конституційні норми ряду країн Європейського Союзу захищають такі об’єкти судового захисту, як гідність і честь, встановлено їх зв’язок з інформаційними правами особи. Перспективу подальших розвідок вбачаємо в розвитку понять “гідність” та “честь” на основі конституційних норм інших країн Європи та США.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України : від 27.02.2009 № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/cgi?nreg=v_001700-09.

2. KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ (z dnia 2 kwietnia 1997 r.). – Łódź – Wydawca : Oficyna Wydawniczo-Reklamowa SAGALARA. – 2010 r. – 64 s.

3. Резолюция 59(1) Генеральной Ассамблеи ООН “Созыв международной конференции по вопросу о свободе информации” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.advocet.ru/news/38/843/.

4. Bundesrepublik Deutschland. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Textausgabe. Stand : Juli 2002. Herausgeber : Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn. Umschlag : Norbert Josef Rsesse. Satz : Medianhaus Fraitsheim AG, Bonn, Berlin. Druck : Chaussen & Bosse, Leck. – 2004. – 96 s.

5. Конституция Республики Болгарии [Текст] : обнародована в “Държавен вестник” 13 июля 1991 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/magazine/article.asp?magID=5&magNum=1&magYear=1992&articleID=178229>.

6. USTAVA ČESKÉ REPUBLIKY. LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD. PARLAMENT, MINISTERSTVA, OMBUDSMAN. ANTIDISKRIMINAČNÍ ZÁKON podlé stavu k 11.9.2009. – Ostrava-Hrabůvka : sagit. – 2009. – 201 s.

7. La Costituzione Della Repubblica Italiana (1 gennaio 1948). Un classico giuridico. Finito d'I stampore nel settembre 2008 presso il Nuovo Istituto d'Arti Grafiche-Bergamo. Printed in Itale. – (Lettura ds Ernesto Bettinelli).

8. ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY // ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Z ÁKON O POUŽÍVANÍ ŠTÁTNYCH SYMBOLOV. LISTINA ZÁKLADNÝCH PRÁV A SLOBÔD. ZÁKON O VOL' BÁCH. – Vydáva Poradca, s.r.o. Dané do tlače 22.4.2006. – Tlač Kasico a.s. Bratislava. – S. 3–44.

9. Die österreichische Bundesverfassung. Bundes-Verfassungsgesetz in der gegenwärtigen Fassung mit wichtigen Nebenverfassungsgesetzen herausgegeben von DDr. Christoph Crabenwarter, Dr. Brigitte Ohms. – Wien:Manzsche Verlags – and Universitätsbuchhandlung. – 2008. – 528 p.

10. Конституция Королевства Бельгии // Конституции государств Европы : В 3 т. / Под общей редакцией и со вступительной статьей директора Института законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации Л.А.Окунькова. – Т. 1. – М. : Издательство НОРМА, 2001. – С. 332–380 .

11. Constitution française du 4 octobre 1958 après la révision de juillet 2008. Impression : Journaux officiels Imprimé en France. Dépôt legal : 4 trimestre 2008. – 56 p. – (La documentation Française).

12. Конвенція про захист прав людини та основних свобод з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколу 11 з Протоколами 1, 4, 6, 7, 12 і 13. – Страсбург : Секретаріат Європейського Суду з Прав Людини, вересень 2003 р. – 35 с.

Отримано 08.05.2013